

2009

Norlams Årsmelding

**The Norwegian Mission of Rule of Law
Advisers to Moldova**

str. Vasile Alecsandri 50

Chişinău, Moldova

www.norlam.md

INNHold

INNHold	2
INNLEDNING	3
MOLDOVA	4
NORLAM	6
METODE	9
NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE.....	10
LOVARBEIDET	12
SAMMENHENGENDE RETTSFORHANDLINGER	14
PÅTALEMYNDIGHETEN	16
DOMSTOLENE	18
ADVOKATER.....	21
FRIOMSORGEN	24
FENGSEL	27
RESULTATER	30
SAMARBEIDSPARNERE	32
2009 I BILDER.....	33

INNLEDNING

Norlam kan i år presentere en årsmelding i ny drakt. I tillegg til tekst har vi valgt å illustrere årsmeldingen med bilder og statistikk. Vi tror dette vil synliggjøre vårt arbeid og aktiviteter på en bedre måte. Vi håper samtidig at årsrapporten i en ny layout kan være inspirerende og nyttig lesning for de personer som kunne tenke seg et oppdrag for Styrkebrønnen i Moldova.

Årsrapporten skal beskrive aktiviteter fra året som har gått. Den skal også formidle erfaringer som kan danne grunnlag for vårt videre arbeid i Moldova. På vår hjemmeside ligger en samlet oversikt og dokumentasjon på våre aktiviteter. Hjemmesiden er derfor et nyttig supplement til årsmeldingen.

Høy aktivitet på alle fagområder har preget Norlam i 2009. Samtidig har året vært preget av en viss spenning og usikkerhet med tanke på evalueringsrapporten fra Scanteam og ikke minst den politiske situasjonen og skifte av regjering.

Vi er blitt en sentral aktør i reformarbeidet innen justissektoren i Moldova og vi har fått mye positiv omtale fra våre samarbeidspartnere. Vi bidrar på to fundamentale områder for Moldovas fremtidige samfunnsutvikling: nemlig å styrke rettsstatens institusjoner og øke respekten for menneskerettighetene.

Når vi nå skal rette blikket inn i det nye året, skal vi fortsette med det vi allerede gjør bra. Samtidig vil en endring i politisk situasjon kreve nye løsninger og nye oppgaver. Det vil utfordre vår evne til omstilling, fleksibilitet og til å gå nye veier. Vi holder likevel fast på viktige grunnprinsipp som tverrfaglighet og kjedetenking i teamet.

Vi skal i 2010 gå i gang med store prosjekter. Piloten *Sammenhengende rettsforhandlinger* og utvikling av *Training Center for Prison staff* vil kreve mye ressurser og tett oppfølging gjennom hele året. Samtidig vil disse prosjektene få stor betydning for utvikling av rettssystemet i Moldova.

Til slutt vil jeg benytte anledningen til å takke alle ansatte i Norlam for et inspirerende og godt samarbeid i 2009. Det engasjementet som teamet har vist gjennom hele året, har vært avgjørende for de gode resultater Norlam har oppnådd.

Jeg vil også få takke Styrkebrønnen hjemme for et godt og viktig samarbeid.

Chisinau 29. januar 2010

Willy Giil
Head of Mission

MOLDOVA

Fakta

Folketall	4,3 mill - hvorav 580 000 i Transnistria og ca 1 mill i utlandet
Areal	33 851 km ² (Sogn og Fjordane + Hordaland)
Hovedstad	Chisinau – 712 000 innbyggere
Styreform	Republikk – etablert 27.august 1991
Religion	Mer enn 90 % er russisk ortodokse
President	Mihai Ghimpu (fungerende)
Statsminister	Vlad Filat
Justisminister	Alexandru Tanase
Befolkning	Moldovere 64 %, russere 13 %, ukrainere 13 %
Offisielle språk	Moldovsk (rumensk)
Valuta	Moldovsk Leu

Nyttige lenker: www.norlam.md -
www.moldova.md - emb.bucharest@mfa.no

Politisk uro og økonomiske krise har preget Moldova gjennom hele 2009. Landet har gjennomført to parlamentsvalg – et i april og et i juli.

Valgresultatet i april viste en klar seier til det regjerende kommunistpartiet. I de påfølgende dagene etter valget ble det avholdt store demonstrasjoner i Chisinau med påstander om valgfusk og med krav om omvalg. Nasjonale og internasjonale observatører fant imidlertid kun noen små mangler ved gjennomføringen. Likevel brøt det ut alvorlige og omfattende uroligheter. Både parlamentsbygningen og presidentpalasset ble påført store skader og flere hundre demonstranter ble arrestert.

Tross flere forsøk lyktes ikke det nye parlamentet å velge president, og nytt parlamentsvalg ble avholdt 29. juli. Dette resulterte i at kommunistpartiet gikk tilbake og opposisjonen frem. Kommunistpartiet var fortsatt største parti, men de mistet flertallet i parlamentet. De fire opposisjonspartiene dannet en ny koalisjonsregjering. De fikk heller ikke nok støtte til å velge president, og dermed ble leder av parlamentet - Mihai Ghimpu - satt inn som fungerende president. Sannsynligvis vil det bli nytt parlamentsvalg høsten 2010.

Moldova regnes fortsatt som Europas fattigste land, og en stor del av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. Cirka en million moldovere arbeider i utlandet.

Den internasjonale finanskrisen rammet også Moldova, men den rammet ikke Moldova så hardt som nabolandene i øst. Den økonomiske krisen har likevel ført til en økende arbeidsledighet.

Veksten i økonomi kommer fra pengeoverføringer fra moldovere i utlandet. Pengene går imidlertid til forbruk og mindre til investeringer og bidrar derfor lite til å løse de grunnleggende økonomiske problemene i landet. Den økonomiske strukturen er svært avhengig av handel og leveranser fra

Russland. Spesielt gjelder dette gassleveranser. Moldova er 100 % avhengig av energitilførsel fra Russland.

Vi mener at vi på politisk nivå kan se en tendens til en økende motsetning mellom den rumensk talende og russisktalende del av befolkningen. Språkstrid og etniske motsetninger er historisk betinget og har vært grunnlag for konflikt gjennom flere generasjoner. Dersom konflikten blomstrer opp igjen nå, vil det kunne få betydning for demokratiseringsprosessen.

Konflikten med Transnistria i den østlige del av Moldova utgjør en vesentlig destabiliserende faktor. Regjeringen har ikke kontroll med Transnistria som ønsker å løsrive seg fra Moldova og støtter seg til Russland. Forhandlinger om en politisk løsning på konflikten med Transnistria har foreløpig ikke ført frem. Flere internasjonale aktører – blant annet OSSE - megler i konflikten.

Selv om mange demokratiske strukturer fortsatt er svake, ser vi klare positive trekk i den pågående reformprosessen. Landet er i ferd med å bygge opp et sterkere sivilt samfunn, og vi ser en forbedring av offentlig forvaltning og offentlige tjenester. Moldova ønsker et demokrati, og man ønsker å nærme seg vesten. For den nye regjeringen er europeisk integrasjon og samarbeid, demokrati, menneskerettigheter, reformer i justissektoren, fattigdomsbekjempelse, løsning på konflikten med Transnistria derfor viktige politiske mål.

Rettsystemet

Moldova har hatt store utfordringer med å håndtere overgangen fra et totalitært regime til å bygge opp demokrati og en rettsstat. Landet balanser mellom øst og vest. Mye av rettssystemet bærer fortsatt preg av å være i en sovjetisk tradisjon. Det gjelder både lovverket, måten det blir praktisert på, organiseringen og maktfordelingen. Blant annet opererte man med mistestrapp for alle lovbrudd. Det er så å si ingen frifinnelser og svært få saker blir henlagt. Domstolene er ikke uavhengige og de er ineffektive. Det er også en stor mangel på relevant juridisk litteratur. Det er elendige forhold i fengslene – gjennomsnittlig soningstid er på 9,5 år.

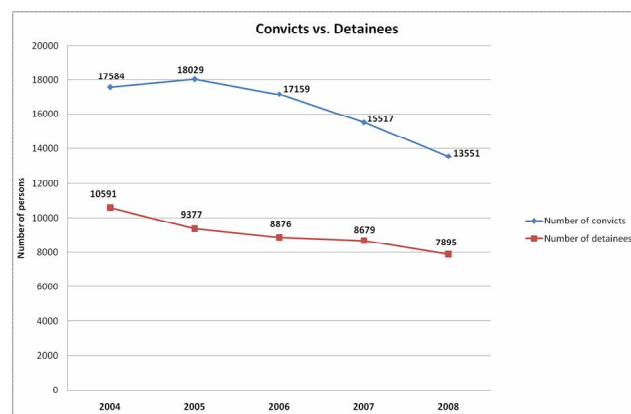
Moldova taper mange saker i Strasbourg for brudd på menneskerettighetene, og på flere områder er det en manglende kunnskap og forståelse for viktige menneskerettighetsprinsipper.

Samtidig har vi et klart inntrykk om et ønske om endring. Det gjelder for hele rettskjeden. Flere reformer og tiltak er satt i verk. Blant annet er det gjennomført en omfattende revisjon av straffeloven. En ny kommentarutgave til straffeloven ble også ferdigstilt i 2009 med økonomisk støtte fra den norske ambassaden i Bucuresti. Det er registrert en nedgang i fangepopulasjonen, og bruk av alternative straffereaksjoner er nå på linje med resten av Europa. Moldova har ratifisert flere viktige konvensjoner som blant annet EMK, og de har laget en egen Actionplan for et mulig EU-medlemskap.

Kriminalitet

Offentlig statistikk i Moldova viser at antall registrerte forbrytelser har gått ned i 2009. Dette har også vært den generelle tendensen de siste årene. Denne utviklingen gjenspeiler også nedgangen i fangepopulasjonen. Drap og vold utgjør anslagsvis 1/4 av den samlede registrerte kriminaliteten. Narkotikarelatert kriminalitet utgjør kun 3 %.

Det er vanskelig for Norlam å vurdere kriminalitetsbildet ut i fra de statistikker og tall som foreligger, men vi velger å tro at nedgangen først og fremst skyldes den omfattende utflyttingen de siste årene. Man regner med at så mye som 1 million moldovere mellom 20 og 50 år jobber i utlandet.

Antall domfelte sammenlignet med antall insatte i fengsel

NORLAM

Norlam teamet i september 2009

2009 har vært et viktig og avgjørende år for Norlam. Etter en periode hvor etablering av samarbeid og bygging av faglige nettverk har vært i fokus, har året vært preget av evaluering og prinsipielle diskusjoner om prioriteringer og veivalg. Samtidig har aktivitetsnivået og bredden i arbeidet vært svært omfattende. Vi har gjennomført over 100 seminardager med ca 1500 deltakere. I tillegg har vi hatt utallige dialogmøter med moldovske myndigheter, gitt innspill og kommentarer til lovendringer, deltatt på møter og seminarer med andre internasjonale.

Den politisk situasjonen bød på spesielle utfordringer. Den nye regjeringen var raskt på banen og signaliserte betydelige reformer innen justissektoren. Vi ble en sentral aktør i dette arbeidet. Korte frister og omfattende høringsuttalelser satte vår kapasitet og evne til fleksibilitet på en hard prøve. Det høye tempoet og de korte fristene gikk imidlertid ikke på bekostning av kvalitet. Vi har høstet stor respekt for dette arbeidet.

Samarbeidet med moldovske myndigheter er etablert på høyeste myndighetsnivå – med justisministerens kontor, med lovavdelingen, riksadvokaten, høyesterett, advokatforeningen, public lawyers, ledelsen i fengselsvesenet og ledelsen i friomsorgen. Det betyr at vi er i en unik posisjon til å ha en reell innflytelse på den pågående reformprosessen i justissektoren.

Dette krever at vi stadig må ha fokus på strategiske valg.

Alt reformarbeid foregår innenfor en større sammenheng hvor vi blir påvirket av økonomiske, sosiale og politiske prosesser. Vi er avhengig av den institusjonelle situasjonen i landet og vi må til enhver tid analysere hvilken kontekst vi befinner oss i. Hva er behovet, hva ønsker myndighetene, hva er realistisk, hva er viktig, på hvilken måte kan dette gjennomføres og har vi nok kapasitet og kompetanse?

Dette medfører at vi må ha en god struktur og tydelighet i de prosjekter vi går inn i. Vi har helt klart bedret vår metodiske tilnærming i samarbeidet med moldovske myndigheter. Vi har fått mer systematikk i arbeidet, og vi har i større grad enn tidligere endret vårt perspektiv ved å ha fokus på resultater og langsiktige virkninger.

Rapporten fra Scanteam var viktig for Norlam. Det var nyttig med en systematisk gjennomgang av våre aktiviteter i forhold til målsetting og resultater. Rapporten har på en god måte fremhevet både fordelene med Styrkebrønnen generelt og vårt arbeid i Moldova spesielt.

Exitplanene

I juni ble vi bedt om å redegjøre for mulige prosjekter og aktiviteter med utgangspunkt i en utfasing av Norlam i 2010 eller 2012 – den såkalte Exit planene. Vi ble bedt om å synliggjøre formål, prioriteringer, mulige resultater, nasjonal overtagelse og bærekraft.

På samme måte som for Scanteamrapporten gjorde vi en grundig evaluering av hva vi har oppnådd, hva det har ført til av endringer og resultater.

Exitplanene dannet grunnlaget for viktige prioriteringer og perspektiver på veien videre. Arbeidet med rapporten var en nyttig

læreprosess for teamet om metodisk tilnærminger og organisering av arbeidet.

Vår styrke

Alle ledd i straffesakskjeden er representert i Norlam. Overfor moldovske myndigheter kan vi derfor synliggjøre viktigheten av helhetstenking og samarbeid i straffesakskjeden. Slik kommer kjedetenkningen til sin rett.

Det at så mange profesjonelle jobber sammen i et team er faglig sett meget tilfredsstillende. Det gir en indre dynamikk som hever kvaliteten på vårt arbeid. Både moldovske myndigheter og andre internasjonale har understreket vår unike posisjon nettopp fordi vi representerer en samlet straffesakskjede og har et bredt sammensatt fagmiljø.

Det å ha et permanent team som jobber over tid gjør det lettere å tolke det rettspolitiske klimaet og forholde seg til endringer som skjer underveis. Da er man bedre i stand til å vurdere

når ulike tiltak bør settes i verk. Flexibiliteten gjør at vi kan imøtekomme henvendelser, ønsker og behov fra moldovske myndigheter uten en omfattende beslutningsprosess.

Så vil vi også understreke betydningen til våre lokale medarbeidere i teamet. De spiller en avgjørende rolle som brobyggere mellom Norlam og moldovske myndigheter.

Norlam teamet i mars 2009

Teamet i 2009

Jogeir Nogva,
Statsadvokat
Head of Mission
Mars 2007 – Februar 2009

Willy Gjøll,
Friomsorgsleder
Head of Mission
Oktober 2007 –

Arne Gunnar Aas,
Advokat,
November 2007 – April 2009

Bjørn Larsen,
Politiadvokat,
November 2007 –

Ellen S. Solbrække,
Fengselsleder, August 2008 –
August 2009

Bjørn Gunnar Sælen
Tingrettsdommer,
September 2008 – April 2009

Britt E. Meling,
Politiadvokat,
Februar 2009 –

Helle K. Gulseth,
Advokat,
April 2009 –

Ivar Svendsgaard,
Tingrettsdommer,
April 2009 – Desember 2009

Arvid Senneset,
Fengselsinspektør,
September 2009 –

Denis Arcusa,
National Legal Consultant,
Mai 2007 -

Nadia Burciu,
National Consultant,
April 2007 –

Inga Burencova, Office
Manager, National Consultant
Mars 2007 –

METODE

Reformarbeid innen justissektoren handler om kompliserte endringsprosesser som forutsetter at vi har en inngående kjennskap til den politiske og økonomiske situasjonen i landet. I tillegg krever reformarbeidet en metodisk tilnærming.

Det fins ingen snarveier til gode og varige resultater, og erfaringene våre så langt har vist at det tar tid å bygge opp nære og gode relasjoner. Derfor har vi lagt ned mye tid og krefter på å skape samarbeidsformer som er akseptable for alle parter og som har til formål å sette nasjonale myndigheter i stand til å ta ansvar for egen utvikling.

God dialog skaper god samhandling. Kommunikasjon og dialog har derfor vært vårt viktigste redskap i samarbeidet med myndigheter. Den har vært åpen og både formell og uformell. Den har bygget på respekt og tillit og det har vært rom for å ta opp vanskelige og kompliserte spørsmål. Vi har ingen skjult agenda og blir respektert for det. Vi skal lytte og lære av hverandre. Denne formen for kommunikasjon er gjennomgående i all vår aktivitet and samarbeid med moldovske myndigheter.

Alle prosjekt og tiltak tar utgangspunkt i de behov og ønsker som fremmes av moldovske myndigheter. Det er viktig at vi i fellesskap foretar en problemanalyse, hva man ønsker å oppnå, hvilke forutsetninger som må være til stede for å oppnå forventet resultat, tidsplan og budsjett. Vi må vurdere om prosjektet er relevant, om det er gjennomførbart, om det finnes kapasitet, kompetanse og vilje til å gjennomføre nødvendige reformer.

I de fleste sammenhenger blir det etablert en arbeidsgruppe som har både kompetanse og

myndighet til å føre prosjektet videre. Slik sikrer vi at moldovske myndigheter selv driver frem reformprosessen og foretar de valg og prioriteringer som er nødvendige. Vårt viktigste bidrag blir å styrke den kompetansen som er nødvendig for å nå de mål som blir satt. Vi skal være rådgivere som kan skissere opp mulige løsninger og veivalg for å komme i mål.

Å oppnå gode resultater er alltid en stor utfordring. Å måle og dokumentere resultater er tilsvarende vanskelig. Vi må derfor ha et enkelt, metodisk verktøy for å vurdere, dokumentere og formidle resultatene. Det er enklere å måle de kortsiktige resultatene enn de langsiktige, siden disse ofte blir påvirket av mange faktorer som for eksempel politisk og økonomisk situasjon. Uansett vil de langsiktige resultatene være avhengig av god kvalitet, engasjement og kontinuitet. Og ikke minst vil resultatene vil være avhengig av våre samarbeidspartners behov, deres interesser, innsats og kapasitet til å gjennomføre og videreføre tiltakene.

Da blir kontinuitet langt viktigere for resultatoppnåelse. Det å være her over tid, det å være tett på utviklingen og sette i gang prosjekter når tiden er moden, er avgjørende for om et prosjekt blir vellykket eller ikke.

- *Dialog og tillit*
- *Realistiske mål*
- *Tydelig kobling mellom våre aktiviteter og det vi ønsker å oppnå*
- *Klare roller og ansvarsfordeling mellom Norlam og moldovske myndigheter*
- *Fleksibilitet gjennom hele prosessen*
- *Lokalt eierskap*

NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE

Siden etableringen av instituttet i november 2007 har National Institute of Justice vært en av våre viktigste og nærmeste samarbeidspartnere i Moldova. Instituttet har nasjonalt ansvar for både prekvalifisering og etterutdanning av dommere, påtalepersonell og ansatte i friomsorgen. En lang rekke av våre aktiviteter har vært – og er fortsatt – gjennomført i tett samarbeid med instituttet – og flere av seminarene vi gjennomfører der, er blitt en del av den obligatoriske etterutdanningen for de ulike profesjonene. Vi har en særdeles god kontakt med ledelsen for instituttet, og lederen, Eugenia Fistican, hvis funksjonstid utløp i november 2009, er gjenoppnevnt for ytterligere to år. Vi anser dette som en garanti for et tilsvarende samarbeid i tiden fremover.

Den gode kontakten har også medført at vi i stor grad har kommet i posisjon til å gjennomføre undervisning mot aktører i justissektoren som det ellers ville vært vanskelig å få fristilt til slike aktiviteter. Det har dessuten i stor grad hjulpet oss å få forankret aktivitetene i den øverste ledelsen både hva gjelder domstoler, påtale og friomsorg. Til dette kommer at seminarene har gitt oss uvurderlig informasjon om den praktiske situasjonen i Moldova hva gjelder de fleste felt innen justissektoren, kunnskap som til dels har vært helt avgjørende i flere av våre andre prosjekter rettet mot andre aktører, eksempelvis lovarbeid og samarbeid med høyesterett. I tillegg kommer at våre aktiviteter på instituttet gir en økt mulighet for samarbeid

med andre internasjonale aktører som jobber med reformer i rettspleien, med felles prosjekter eller faglige bidrag og utveksling av informasjon.

Samarbeidet og volumet på aktiviteter ved instituttet har aldri vært så høyt som i 2009. Dette gjelder seminarer og konferanser rettet mot samtlige profesjoner, og aktivitetene har i det vesentligste vært gjennomført i instituttets lokaler. Som tidligere år har vi også gjennomført seminarer utenfor Chisinau, noe vi vil fortsette med i 2010.

Aktiviteter

Vi har avholdt til sammen seks mixed-seminar, med deltagelse fra alle profesjoner innen rettspleien. Seminarene går over to dager med til sammen 21 deltagere; 7 dommere, 7 påtalejurister og 7 advokater. Tematisk behandles sentrale bestemmelser i EMK med en veldig praktisk tilnærming av de ulike faser i en straffesak. Det er neppe tvil om at dette er blant de mest populære seminarene som avholdes, og det har til tider vært ventelister for å få delta på seminarene. En kan også merke seg at disse seminarene er et av svært få etterutdanningstilbud i offentlig regi for advokatene. Mixed-seminarene vil fortsette også i 2010

Mixed seminar på National Institute of Justice

✚ For dommere spesielt har vi i 2009 gjennomført til sammen åtte seminarer. Disse fordeler seg på følgende måte:

- Fire seminarer vedrørende domsskriving. Seminarene har gått over to dager med ca 12 deltagere på hvert seminar. Både dommere i første instans og i appelldomstolene har deltatt. Alle sentrale problemstillinger vedrørende domsskriving har vært behandlet, og i tillegg har vi gjennomført s.k. "mock-trials" i disse seminarene
- Fire seminarer hvor vi har tatt for oss dommerrollen på de ulike stadier av straffeprosessen. Seminarene har samlet ca. 20 deltagere over tre dager

Det vil i 2010 bli foretatt mindre justeringer i disse seminarene, og de vil bli komprimert slik at de ulike temaene behandles samlet.

✚ For påtalejurister har varetektsseminarene fortsatt i 2009, med til sammen fem samlinger over to dager. Disse vil for fremtiden ta en annen form, ved at vi i samarbeid med riksadvokaten vil opprette en egen gruppe påtalejurister som vil få en spesiell opplæring av oss, med tanke på å få ansvar for videreopplæring internt i påtalemyndigheten. Dette gjøres for å sikre nasjonal overtakelse og videreføring av dette prosjektet

Leder for Instituttet, Eugenia Fistican

Dommerseminar

✚ Varetektsprosjektet er i 2009 utvidet til også å omfatte andre aktører, spesielt gjelder dette instructional judges, som behandler alle begjæringer om varetekt. Vi har hatt to runder med undervisning i fengslingsvilkårene for samtlige av disse dommerne i 2009. Dette har vært en dags samlinger med ca. 15 deltagere på hvert seminar

✚ Foruten varetektsprosjektet har vi overfor påtalejuristene i 2009 gjennomført fire seminarer – hver på en dag, med 25 deltagere på hver samling, innen temaet påtaleetikk. En sentral del i dette prosjektet er kravene til en uavhengig og objektiv påtalemyndighet, og seminarene anses som en innledende del til en bredere tilnærming til dette temaet, og et nærmere samarbeid med riksadvokaten for reformering av påtalemyndigheten i så henseende

LOVARBEIDET

Siden opprettelsen av Norlam i 2007 har vi hatt et meget godt samarbeid med lovavdelingen i justisdepartementet. Særlig gjennom 2008 utviklet dette samarbeidet seg, og vi har etter hvert blitt en sentral premissleverandør i utarbeidelse av ny lovgivning innen strafferettspleien. Vi bidrar nå med lovarbeidet på tilnærmet alle stadier av lovprosessen. Dette innebærer at vi nå tar initiativ til lovendringer vi anser hensiktsmessige og nødvendige. I andre sammenhenger blir vi brakt inn i prosessen av lovavdelingen når de ser behov for vår bistand, og i atter andre tilfeller fungerer vi som en høringsinstans, både gjennom skriftlige uttalelser og i møter hvor vi bringer frem vårt syn til ulike problemstillinger. Vi har tett og regelmessig kontakt med de ansatte i lovavdelingen, og samarbeidet har innenfor de formelle rammene en utpreget praktisk og uformell karakter. Dette er høyt verdsatt fra begge sider, og skaper en meget god atmosfære for et fruktbart samarbeid. Etter det vi kjenner til, er det ingen andre internasjonale aktører som i samme grad har opparbeidet seg tilsvarende muligheter for innflytelse på lovgivningsarbeidet i Moldova.

*Tatiana Filatova
Leder av Lovavdelingen
i Justisdepartementet*

Som tidligere meddelt fikk dette samarbeidet et omfattende preg allerede våren 2008, i og med at vi som eneste internasjonale aktør utarbeidet forslag til lovendringer i ca. 200 bestemmelser i straffelovens generelle og spesielle del. Etter vedtagelse i parlamentet trådte disse lovendringen i kraft 24. mai 2009 (i det vesentligste lovens spesielle del). De lovendringer som da ble gjeldende er også gitt tilbakevirkende kraft, ikke bare i forhold til gjerningstidspunktet, men også for allerede rettskraftige, men ikke fullt ut avsonede dommer. Konsekvensen av dette er at det er satt i gang et omfattende arbeid i høyesterett, som i 2009 gikk gjennom til sammen ca 2 300

saker, hvor det ble avsagt ny dom i henhold til de endrede bestemmelser, med reduksjon av straffen i til dels betydelig grad. Sett i lys av at nærmere 70% av våre forslag til straffereduksjon er blitt gjeldende lov, og ligger til grunn for disse tilbakevirkende endringene, opplever vi å ha gitt et betydelig bidrag til en mer human straffefastsettelse, både generelt, og i de nevnte saker spesielt.

Gjennom 2009 er det igangsatt et betydelig lovendringsarbeid i Moldova. Særlig har dette preget siste kvartal av året, etter at ny regjering tiltrådte. Sett hen til den usikre parlamentariske situasjonen, herunder mulighetene for nytt valg neste år, ser vi en målsetting fra regjeringen om å innføre flest mulig reformer innen justissektoren, mens de ennå har kontroll i form av flertall i parlamentet. Dette arbeidet preges av til dels grunnleggende endringer i deler av justissektoren, sammenholdt med særdeles korte tidsrammer for det lovgivningsarbeidet som må ligge i bunn for reformene. Vi antar at dette også vil kjennetegne deler av lovgivningsarbeidet fremover, i alle fall i første halvdel av 2010. Vi har så langt klart å levere uttalelser innen de felt vi er forespurt, men har vært klar på at dersom tidsfristene blir for korte, vil vi foretrekke å behandle deler av det forespørselen gjelder, fremfor å gå på akkord med kvaliteten i det arbeidet vi gjør. Dette har vi møtt full forståelse for.

Med bakgrunn i mange av våre andre aktiviteter i Moldova, får vi regelmessig opplysninger som gir holdepunkter for at nasjonal lovgivning – og/eller praksis – er uhensiktsmessig eller sågar i strid med internasjonale forpliktelser og konvensjoner. Vi har nå opparbeidet en posisjon i forhold til lovavdelingen som innebærer at vi er blitt anmodet om å komme med lovendringsforslag når vi oppdager slike uoverensstemmelser eller av andre grunner mener lovendringer vil være påkrevd eller hensiktsmessige. Vi har derfor påbegynt et arbeid med å analysere og prioritere hvilke områder i lovgivningen vi skal foreslå endringer i nærmeste fremtid.

Møte med den nye justisministeren, Alexandru Tănase

Aktiviteter

- ✚ Ikrafttreden av endringene i straffelovens spesielle del i mai 2009, med til dels betydelige reduserte strafferammer
- ✚ Høyesteretts gjennomgang av nye dommer i ca 2 300 tidligere avgjorte saker hvor straffen reduseres
- ✚ Høringsuttalelse og deltagelse i en rekke arbeidsgruppemøter i anledning forslag om ny advokatlov
- ✚ Høringsuttalelse i anledning forslag om endring av reglene for utnevning av, og disiplinærsanksjoner mot dommere med særlig fokus på dommernes uavhengighet og objektive rolle
- ✚ Arbeid med uttalelser til lovavdelingen innen følgende tema:
  - ✓ Samfunnsstraff og lov om friomsorgen
  - ✓ Foretaksstraff
  - ✓ Bøtestraff
  - ✓ Problemstillinger knyttet til likestraff mellom menn og kvinner
  - ✓ Spørsmål vedrørende implementeringen av bestemmelser i Geneve-konvensjonen i nasjonal straffelov

Oversettelse av lover

I likhet med ambassader, organisasjoner og andre internasjonale aktører bruker Norlam den moldovske straffeloven, straffeprosessloven og The Administrative Code i det daglige arbeid. Grunnet hyppige og omfattende endringer av disse sentrale lovene, blant annet gjennom Norlams arbeid, var det foreliggende lovmaterialet Norlam benyttet våren 2009 helt utdatert. Oversettelsen av disse

lovene ble finansiert av den amerikanske ambassaden i 2006/2007.

Siden ingen av de øvrige internasjonale aktørene i Moldova hadde lovoversettelser av nyere dato, undersøkte Norlam om det var mulig å finne en sponsor til å dekke kostnadene ved å få de sentrale lovene oversatt til engelsk til felles bruk for alle internasjonale aktører.

Målsettingen var å få på plass lovoversettelser som var oppdaterte og så nøyaktige som mulig. Det var også viktig for Norlam at alle internasjonale aktører arbeidet ut fra samme regelverk, slik at man ikke skapte forvirring blant våre lokale samarbeidspartnere ut fra ulike oversettelser.

Innledningsvis tok Norlam initiativ til et spleiselag mellom de internasjonale aktørene da det viste seg at et slikt oversettelsesoppdrag var relativt kostbart. Etter noe tid kom Sida på banen og instruerte UNICEF til å avsette en del av allerede bevilgede Sida-midler til oversettelsesprosjektet. Det ble utfordrigt en "Memorandum of Understanding" mellom UNICEF og Norlam, hvilket ga grunnlaget for avtalen mellom Sida/UNICEF som donor og Norlam som administrator og tilrettelegger.

Deretter igangsatte Norlam arbeid med å finne to egnede kandidater til å oversette og lese korrektur på de nevnte lovene. Norlam stilte krav om at oversettelsene måtte utføres av personer med høyere juridisk utdanning som hadde arbeidserfaring både innen rettssystemet, samt som oversettere av juridiske dokumenter. Det ble opprettet og undertegnet kontrakter mellom oversetterne/korrekturleserne og Norlam.

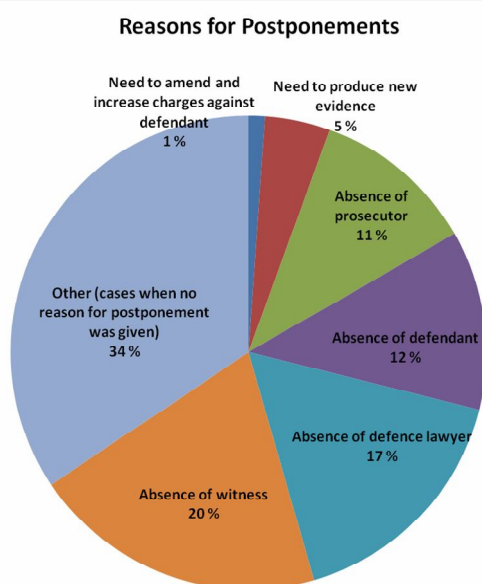
Ferdigstilte og korrekturleste oversettelser ble oversendt Norlam i slutten av november 2009. Gjennom vår nasjonale juridiske konsulent foretok Norlam en avsluttende kontroll og evaluering av arbeidet. I etterkant gjensto noe arbeid med layout, logoer, kreditering mv. før lovene ble gjort tilgjengelige på hjemmesidene til Norlam i januar 2010.

Norlam og UNICEF innehar alle rettigheter knyttet til oversettelsene.

SAMMENHENGENDE RETTSFORHANDLINGER

Allerede i januar 2008 tok Norlam overfor justisdepartementet for å igangsette et prosjekt som skulle ha som målsetting at hovedforhandlingene i straffesaker skulle gjennomføres som sammenhengende rettsforhandlinger. Bakgrunnen for dette initiativet var at vi opplevde en betydelig mangel på effektivitet i avviklingen av hovedforhandlinger i moldovsk strafferettspleie, med en gjennomføring preget av utsettelse og manglende planlegging, koordinering og samarbeid.

Vårt initiativ ble hilst velkommen, og justisdepartementet opprettet våren en egen plan- og administrasjonsavdeling som blant annet skulle jobbe med effektivisering av rettspleien, og som derved ville få ansvaret for prosjektet.

OSSE Monitoring Rapport presentert i juni 2008

I juni samme år utga OSSE en monitoring-rapport, som baserte seg på en gjennomgang av ca. 2 500 hovedforhandlinger i domstolene Chisinau. Rapporten pekte på de samme problemstillinger som vi bygde vårt prosjektforslag på, og ble nok et incitament til å fremlegge prosjektforslaget også for riksadvokaten og Superior Council of

Magistrates. Samtlige aktører godkjente vårt prosjektforslag, og vi har gjennom 2009 jobbet med å planlegge oppstarten og gjennomføringen av prosjektet. Det skal neves at det i perioden fra april – oktober 2009 var forholdsvis lite fremdrift i prosjektet – en naturlig konsekvens av den politisk usikre situasjonen. Dette har imidlertid ikke hatt noen betydning for selve innholdet i gjennomføringen av prosjektet.

Som nevnt i exit-planene har vi en lang tidshorisont for dette prosjektet. Det anser vi som helt nødvendig sett i lys av det store antall saker og aktører som etter hvert vil bli omfattet av prosjektet. Vi vil starte forsiktig, med få aktører og enkle saker, og gradvis utvide.

Prosjektet vil bli ledet av justisdepartementet i Moldova med støtte fra Norlam. I praksis vil det fra vår side være nødvendig med en meget tett oppfølging i lang tid fremover, men vi har ansett det lokale eierskapet og ledelsen av prosjektet som helt nødvendig for å sikre både kunnskapsoverføring og nasjonal bærekraft på sikt. Prosjektet blir innledet med en pilot-fase, som må forventes å strekke seg i alle fall ut 2010. Denne gjennomføres i Buiucani sektor i Chisinau. Det etableres en styringsgruppe som etter mandat fra justisministeren vil være det besluttsende organ i prosjektgjennomføringen. Styringsgruppen ledes av justisdepartementet med deltagelse fra Norlam, og består av representanter fra domstolen, påtalemyndigheten, forsvarere, Høyesterett, SCM, fengselsvesenet og OSSE.

I tillegg etableres en arbeidsgruppe som skal kartlegge nå-situasjonen, drøfte ulike problemstillinger og fremme forslag til retningslinjer for implementering av nye samarbeidsrutiner. OSSE er med som partner i prosjektet og vil ha ansvar for monitorering av hovedforhandlingene. Det vil bli gjennomført en kontinuerlig evaluering, og styringsgruppen har mandat til å fremme lovendringsforslag om dette skulle vise seg hensiktsmessig og nødvendig.

Aktiviteter knyttet til prosjektet i 2009 kan summeres opp slik:

- ✚ En rekke planleggingsmøter med justisdepartementet vedrørende oppstart, gjennomføring, utvidelse av prosjektet
- ✚ Utvelgelse av domstol, påtalemyndighet og forsvarere som skal delta i oppstartfasen
- ✚ Utvelgelse av personer til prosjektets styringsgruppe
- ✚ Flere presentasjons- og informasjonsbesøk til samtlige aktører i pilotprosjektet
- ✚ Utarbeidelse av prosjektplan (gjennomføringsplan) for pilotprosjektet
- ✚ Planlegging av konstituerende møte i styringsgruppen med informasjon om prosjektet

Første møtet i Styringsgruppen

PÅTALEMYNDIGHETEN

Påtalemyndigheten er en del av den utøvende makt og spiller en sentral rolle i rettssystemet. Påtalemyndigheten i Moldova er delt i to nivåer og er atskilt fra politiet som ligger under innenriksministeriet. Politisk innflytelse og manglende uavhengighet preger fortsatt virksomheten og manglende objektivitet og rolleforståelse bidrar i stor grad til brudd på grunnleggende rettssikkerhetsgarantier som retten til en rettfærdig rettergang og uriktige rettsavgjørelser. Både den forrige og den sittende regjeringen har imidlertid uttalt en klar reformvilje.

Møte med den nye Riksadvokaten, Valeriu Zubco

Valeriu Zubco ble ved parlamentets beslutning av 7. oktober 2009 utnevnt som ny riksadvokat og overtok embetet etter Valeriu Gurbulea.

Norlam etablerte tidlig et nært og godt samarbeid med riksadvokatembetet og dette samarbeidet har fortsatt også etter regjeringsskiftet og etter at ny riksadvokat ble utnevnt.

Norlam har i løpet av året hatt flere møter med leder av arbeidsgruppen som ble etablert i 2007 og hadde i løpet av høsten 2009 to møter med den nye riksadvokaten hvor fremtidige mulige samarbeidsprosjekt ble diskutert. Påtalemyndighetens uavhengighet og objektivitetsplikt samt etterforskning av saker som gjelder påstand om tortur og mishandling var sentrale tema.

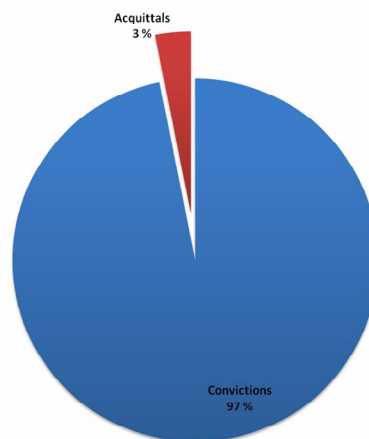
Varetektsprosjektet startet i november 2007 og er et resultat av samarbeidet mellom Norlam og riksadvokatembetet. I forhold til seminarvirksomheten er samarbeidet senere utvidet til også å omfatte National Institute of Justice.

Formålet med prosjektet er å motvirke en utstrakt uhjemlet bruk av politiarrest og varetekt og forhindre irregulariteter som inhuman behandling og tortur i varetektstiden. Målgruppen var innledningsvis påtalemyndigheten, men våren 2009 ble prosjektet utvidet til å omfatte landets "instructional judges" (forhørsdommere).

Våren 2009 ble det arrangert i alt fire seminarer i hhv. Chisinau, Balti og i Cahul. Det siste seminaret i denne seminarrekken i den form det hittil har hatt, ble arrangert høsten 2009 i Chisinau. Til sammen ca 150 påtalejurister i Moldova har til nå deltatt på dette seminaret. Seminaret er godkjent som en del av den obligatoriske årlige etterutdanningen for påtalejurister.

Seminaret skal videreutvikles og gå over i en ny fase i form av "training the trainers" ved at nasjonale krefter skal overta den videre opplæringen. Dette blir gjort for å sikre bærekraft og nasjonal overtagelse av prosjektet.

Convictions vs. Acquittals in 2009

Domfellelser vs. frifinnelser i 2009

Planen er at varetektsprosjektet skal utvides ytterligere til å omfatte dommere i ankesdomstolen og forsvarsadvokater.

Norlam har tidligere levert et forslag til lovendring hvor det foreslås å innføre en lovhjemmel tilsvarende norsk straffeprosesslov § 172 som hjemler bruk av varetektsfengsling i de alvorligste sakene hvor mistanken er særlig sterk, men hvor de spesielle fengslingsvilkårene ikke er oppfylt. Dette lovforslaget ligger fremdeles til behandling i parlamentet.

I forlengelsen av innføring av påtalemyndighetens skjønnsmessige adgang til å utferdige forelegg og påtaleunntatelse i mindre alvorlige saker ("påtalemyndighetens opportunitet- og kompetanse") ble Norlam bedt om å gi en oversikt over de norske rettsreglene knyttet til adgangen til å idømme sivile krav i straffesaker. Norlam har også utredet et forslag om å innføre adgang til å ilegge straffeansvar for foretak og å oppheve statlig immunitet. Dette vil i så fall gi Moldova en mulighet til å straffe forfølgelse for eksempel politidistrikt hvor det beviselig har skjedd straffbare forhold ved for eksempel opphold i politiarrest, men hvor det ikke er mulig å identifisere gjerningspersonen.

Høsten 2009 arrangerte Norlam i samarbeid med riksadvokatembetet og National Institute of Justice til sammen fire etikkseminarer for til sammen 100 påtalejurister. Seminaret er nytt og er hovedsakelig utarbeidet av Norlam, men hvor en representant fra riksadvokatembetet holdt et innlegg.

Buiucani, en av påtaleenhetene i Chisinau, er valgt til å delta i pilot-prosjektet sammenhengende rettsforhandlinger. Norlam hadde sent høsten 2009 informasjonsmøter med påtalelederen og påtalejuristene i Buiucani som skal delta i prosjektet.

Flere av prosjektene som omfatter påtale er tverrfaglige. Dette gjelder bl.a. "mixed-seminarene" hvor både påtalejurister, dommere og forsvarsadvokater deltar og pilotprosjektet

sammenhengende rettsforhandlinger som omfatter alle de profesjonelle aktørene i straffesaker.

Bjørn Larsen, seminar i Cahul

Aktiviteter

- Fem varetektsseminarer (to dager) for påtalejurister ("varetektsprosjektet")
- Fire seminarer i etikk for påtalejurister (en dag)
- Seks mixed-seminarer (to dager)
- Skriftlig utredning om foretaksstraff til riksadvokatembetet
- Skriftlig oversikt over de norske rettsreglene om adgangen til å idømme sivile krav i straffesaker til riksadvokatembetet (prosjekt "påtalemyndighetens opportunitet og kompetanse")
- Arbeidsgruppemøter med riksadvokaten
- Informasjonsmøter med påtaleenheten i Buiucani
- Forberedelser og oppstart av pilot-prosjektet sammenhengende rettsforhandlinger.

DOMSTOLENE

De alminnelige domstolene i Moldova er som i Norge delt hierarkisk i 3 nivåer og landet har i alt 46 tingretter, hvorav fem er lokalisert i hovedstaden, 5 anke-domstoler og høyesterett. Rettssakene administreres av profesjonelle dommere, enten en dommer alene eller i de større og mer komplekse sakene av tre dommere. I motsetning til Norge har Moldova ikke innført lekmannsinstituttet. Det er innført en ordning med egne etterforskningsdommere (forhørsdommere) som behandler spørsmål om tvangsinngrep, herunder spørsmål om varetektsfengslinger i første instans. Domstolene behandler i det alt vesentlige alle typer saker, både sivile og straffesaker og såkalte administrative saker. I tillegg har Moldova to spesialdomstoler; militærdomstolen og domstolen for økonomisk kriminalitet. Begge spesialdomstolene er lokalisert i Chisinau. Landet har også en egen konstitusjonsdomstol. Parlamentet har nå vedtatt at spesialdomstolene skal avvikles og kompetanseområde skal overføres til de alminnelige domstolene. Det er også forelått at ordningen med egne forhørsrettsdommere skal avvikles.

Ved utgangen av 2009 var Moldova dømt til sammen over 150 ganger for brudd på EMK i menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg og et stort antall saker ligger til behandling i domstolen. De fleste sakene hvor det er konstatert brudd gjelder retten til en rettfærdig rettergang, forbudet mot tortur og nedverdiggende behandling og forbud mot vilkårlig frihetsberøvelse.

Årsakene til de mange bruddene er komplekse og sammensatte, men vi kan likevel konstatere at en medvirkende årsak er manglende kunnskap og kompetanse blant aktørene i straffesakskjeden, herunder også blant dommere. Flere av konvensjonsbruddene gjelder mangelfullt begrunnede dommer og rettsavgjørelser.

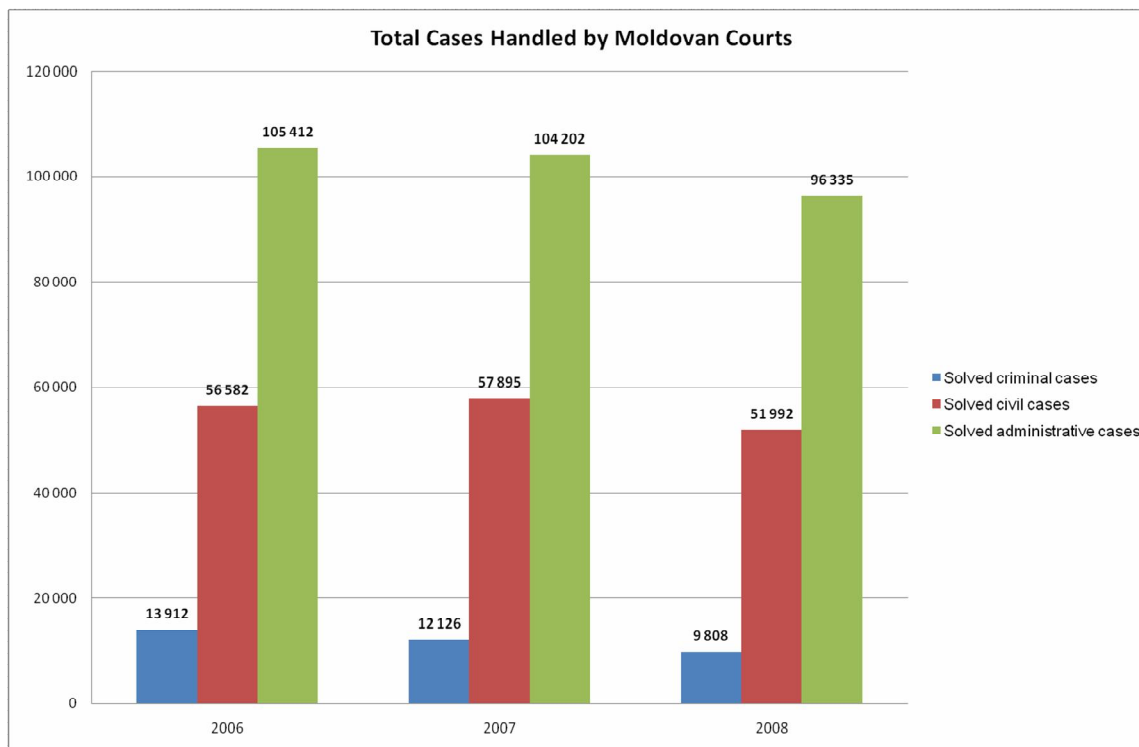

Seminar for dommere i Norlam sine lokaler

Det har i løpet av 2009 vært arrangert to ulike seminarer for første instans- og anke-domstolsdommere. Seminarene har vært arrangert i samarbeid med National Institute of Justice. Alle de ulike stadiene av en straffesak har vært gjennomgått; forberedelse til og gjennomføring av hovedforhandling og sist, men ikke minst domsskriving. Hovedfokus i seminarene er sentrale rettssikkerhetsprinsipper og forholdet til EMK. Seminarene er godkjent som del av den obligatoriske etterutdanningen for dommere i Moldova.

I tillegg har det vært arrangert i alt seks varetektsseminar for landets ca 45 "instructional judges" (forhørsdommere). Seminarene har avdekket at forhørsdommerne mangler grunnleggende kunnskap om konvensjonens krav til bevisvurdering og begrunnelse for om vilkårene for frihetsberøvelse, både i forhold til nasjonal lovgivning og til konvensjonen, er oppfylt. Det synes også som om dommerne har en manglende forståelse for egen rolle. Seminaret skal utvides til å omfatte dommere i anke-domstolen og forsvarsadvokater.

Med forankring i maktfordelingsprinsippet utgjør domstolene den dømmende myndighet og skal være atskilt fra den lovgivende og utøvende myndighet. Domstolenes uavhengighet er en av de viktigste rettssikkerhetsgarantiene i enhver rettsstat.

Det totale antall rettssaker behandlet av moldovske domstoler

Etter dagens ordning blir dommere i Moldova utnevnt med en prøvetid på fem år før de blir utnevnt på livstid, dvs. frem til pensjonsalder som for dommere er 65 år. Etter at prøvetiden på fem år er utløpt, må dommerne avlegge og bestå en eksamen hvert tredje år. Det er grunn til å frykte at prosessen omkring dommerutnevnelser og rekvalifisering ikke er åpen, og dette er med på å svekke dommernes uavhengighet. Riksadvokaten er i tillegg fast medlem av Superior Council of Magistracy, rådet som anbefaler utnevnelser og avskjedigelser av dommere, uten at dette er balansert ved at advokatforeningen er representert. Dette er bakgrunnen for at Norlam har avgitt en høringsuttalelse og forslag til lovendring til lovavdelingen i justisdepartementet hvor vi bl.a. har anbefalt at dommere utnevnes på livstid og at riksadvokaten ikke skal være medlem av rådet, eventuelt at advokatforeningen skal være representert i rådet. Det er opplyst at lovforslaget nå ligger til behandling i parlamentet.

Det store antall dommer mot Moldova i Strasbourg har påført landet store økonomiske forpliktelser. Justisministeren opplyste på en dommerkonferanse høsten 2009 at beløpet hittil er 22 millioner Euro. Sammenlignet med landets BNP viser dette tydelig at summen representerer en betydelig økonomisk belastning for den moldovske staten. Det har

vært foreslått en lovendring som gir hjemmel til å ilegge den enkelte dommer personlig erstatningsansvar (regressansvar) i saker hvor Moldova er dømt til å betale erstatning i menneskerettighetsdomstolen. Lovforslaget ble stanset av presidenten og er således ikke vedtatt. Dette viser likevel myndighetenes manglende vilje til å erkjenne at årsakene til konvensjonsbruddene ofte er systemfeil og ikke nødvendigvis den enkelte aktør i straffesakskjedens ansvar.

Dommerne vil spille en sentral rolle i pilotprosjektet sammenhengende rettsforhandlinger fordi det er domstolen som beslutter tidspunktet for rettsmøtene, og det er dommerne som styrer rettsforhandlingene og fatter prosessuelle beslutninger om for eksempel utsettelse.

Bakgrunnen for prosjektet er bl.a. resultatene av den monitorering av straffesaker som OSSE har gjennomført og som har vist at gjennomføringen av straffesaker i Moldova er tidkrevende og ineffektiv og preget av mange utsettelse og forsinkelser. Domstolene i Moldova generelt har en meget stor arbeidsbelastning og store restanser. Dette gjelder også Buiucani tingrett, en av de fem førsteinstansdomstolene i Chisinau, og som er valgt til å delta i pilotprosjektet sammenhengende rettsforhandlinger. Norlam har i løpet av høsten 2009 hatt flere møter med

lederen av domstolen og dommerne som skal delta i prosjektet.

Flere av aktivitetene som omfatter dommerne er tverrfaglige. Ved gjennomføringen av dommerseminarene har i tillegg til dommeren, både påtalejuristene og forsvarsadvokaten i Norlam deltatt. Enda tydeligere er dette ved "mixed-seminarene" hvor seminardeltakerne er dommere, påtalejurister og forsvarsadvokater. Pilotprosjektet sammenhengende rettsforhandlinger er også et tverrfaglig prosjekt ved at det omfatter alle de profesjonelle aktørene i straffesaksavviklingen, herunder også fengsel og politi.

Seminar for dommere i Cahul

Aktiviteter 2009:

- ✿ Seks dommerseminarer (tre-dagersseminar)
- ✿ Fire seminarer, to dager, i domsskriving med "mock-trial"
- ✿ Seks seminarer, en dag, for "instructional judges" (varetektsprosjektet)
- ✿ Seks "mixed-seminarer" (to dager)
- ✿ Utredning om dommeres uavhengighet, lovendringsforslag til lovavdelingen i justisdepartementet
- ✿ Informasjonsmøter med domstolen i Buiucani
- ✿ Forberedelse og oppstart av pilotprosjektet sammenhengende rettsforhandlinger

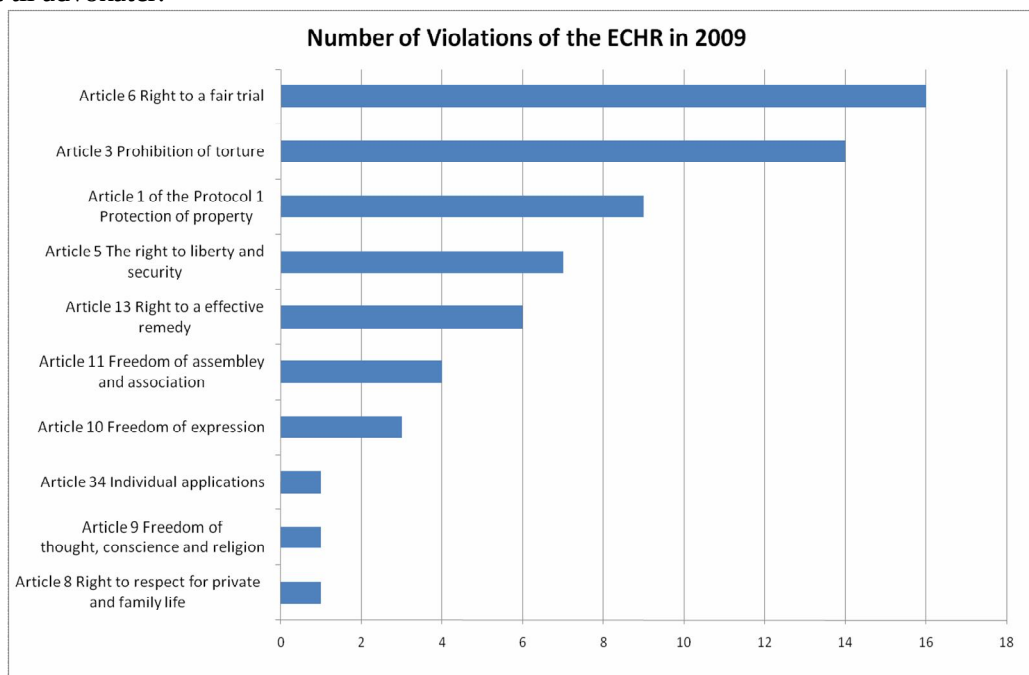
ADVOKATER

Forsvarsadvokater i Moldova blir i de fleste sammenhenger ikke ansett som en likeverdig part i rettsprosessen. I likhet med øvrige tidligere sovjetstater tilhører også Moldova en tradisjon med sterk påtalemyndighet, mangel på uavhengighet på dommersiden og svak forsvarerstand. Utfordringene knyttet til advokatrollen er mangfoldige og omfattende, men denne yrkesgruppen spiller en av nøkkelrollene i rettsystemet for å kunne oppnå en rettferdig rettergang. En av Norlams målsettinger har således vært å sette fokus på forsvarsadvokatens rolle for å bidra til å styrke forståelsen for denne profesjonen med sikte på å skape balanse i prosessen.

Etter valget i august, hvor kommunistene mistet regjeringsmakten, er det interessant å merke seg at en rekke sentrale posisjoner har blitt besatt av advokater. Dette gjelder blant annet fungerende president Mihai Ghimpu, statsminister Vlad Filat, justisminister Alexandru Tanase og riksadvokat Valeriu Zubco. Dette kan bidra til å fremme advokatens posisjon i rettskjeden fremover. Vi synes allerede å skimte konsekvenser av dette ved at justisminister Tanase har igangsatt et omfattende arbeid med revisjon av lovgivning knyttet til advokater.

Den nye regjeringen har klart uttalt at de ønsker en reform hvor man i langt større grad vender seg mot Europa og iverksetter en implementering av internasjonale standarder. The UN Basic Principles on the Role of Lawyers (1990) understreker viktigheten av retten til forsvarer og juridisk bistand, de spesielle sikkerhetsordningene som eksisterer i straffesaker og behovet for å garantere training for advokater, samt en åpen, ikke-diskriminerende adgang til å praktisere som advokat. Arbeidet med advokatloven har blant annet hatt som formål å underbygge disse viktige forutsetningene.

Bakgrunnen for at Norlam anser forsvarsadvokatene som en svært viktig yrkesgruppe er at de står i en særstilling til å utfordre et tradisjonelt system som i dag bærer preg av manglende uavhengighet, særlig for dommerstanden. Moldova har ratifisert en rekke internasjonale konvensjoner uten at de profesjonelle aktørene i rettspleien har tilstrekkelig kunnskap om og kompetanse til å følge opp regelverkene. Dette har medført at Moldova ofte og forløpende blir domfelt i Menneskerettighetsdomstolen.

Antall brudd på EMK i 2009 fordelt på artikler

I løpet av 2009 har Moldova blitt domfelt 62 ganger, hvilket viser at det finnes advokater i landet som er aktive i å fremme saker for domstolen i Strasbourg. Dette indikerer at forsvarerne på sikt kan presse fram systemendringer ved å øke sin kunnskap om Den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMK) og lokal lovgivning for deretter å bruke informasjonen aktivt i sitt arbeid.

Lunsj under retorikk seminar for advokater

Norlam har et tett og regelmessig samarbeid med The Public Defenders' Office i flere ulike sammenhenger. Kontoret yter fri rettshjelp i straffesaker for personer som er berettiget til statlig garantert rettshjelp i henhold til the Law on State Guaranteed Legal Aid.

Prosjekter

Lovgivningsarbeid - Advokatloven

I møte med justisminister Tanase 9. oktober 2009 ble Norlam invitert til å være med i en arbeidsgruppe samme dag knyttet til revisjon av advokatloven. Møtet ble ledet av ministeren selv, samt viseminister Elena Mocanu med en rekke representanter fra advokatstanden til stede. Fram til jul deltok Norlam på en rekke arbeidsgruppemøter i justisdepartementet og oversendte flere høringsuttalelser med forslag til endringer/løsninger til departementet. Det endelige utkastet til ny lov er oversendt parlamentet, men er så langt vi kjenner til ikke endelig vedtatt. Flere av Norlams forslag har allerede blitt tatt til følge, andre forslag vil trolig bli innført på sikt idet man har fått signaler om at landet ønsker slike løsninger, men at Moldova på det nåværende tidspunkt ikke har mulighet til å innføre dem, og noen har ikke blitt tatt til følge. En viktig endring er

at det er innført krav om etterutdanning for advokater.

I motsetning til norsk tradisjon hvor lovutkast sendes rundt på høring før vedtakelse, blir loven oversendt parlamentet uten slikt forarbeid. Dette medfører ofte at det derfor blir nødvendig med endringer/justeringer i etterkant. På det nåværende tidspunkt er det usikkert hvor mye arbeid dette vil medføre for Norlam utover i 2010.

Seminarvirksomhet/rundebordskonferanser

I løpet av våren 2009 ble det avholdt tre rene advokatseminarer i Norlams lokaler. Tre lokale advokater var sammen med Norlams forsvarsadvokat ansvarlige for forberedelser, innhold og innlegg på seminarene.

Det har blitt avholdt seks mixed seminarer i løpet av 2009 hvor dommere, påtalejurister og forsvarsadvokater deltar på lik linje. Disse seminarene har vist seg å være uvurderlige og tilbakemeldingene tolkes dit hen at dette er et nødvendig og ønsket prosjekt som øker forståelsen på tvers av profesjonene. Norlams tverrfaglige oppbygging gir således en unik mulighet til denne form for bistand.

I en juridisk tradisjon hvor det gis lite rom for selvstendig tenkning og skjønnsutøvelse, har man sett behovet for innføring i retorikk og på senvåren 2009 ble et arrangert et retorikkseminar for forsvarerne på The Public Defenders' Office. Selvfulgелigheter for oss nordmenn viste seg å være helt banebrytende tanker for de moldovske advokatene. Særlig formidling av et budskap og evnen til å gi, samt motta og nyttegjøre seg tilbakemeldinger ble satt i fokus. Her ble det benyttet en ekstern rumensk konsulent, med utdannelse fra Tyskland.

Seminar for dommere i Balti

Prosjektene knyttet til etikk- og varetektsseminarer for påtalemyndighet og instructional judges planlegges utvidet til også å omfatte forsvarere i løpet av 2010. Norlam ønsker særlig å få til et "training for trainers"-prosjekt for forsvarsadvokater knyttet til varetektsprosjektet.

Seminar for advokater i Norlam sine lokaler

Annen undervisningsvirksomhet

Våren 2009 holdt Norlams forsvarsadvokat en forelesning ved ULIM (det frie universitetet i Moldova) om ulike menneskerettighetstemaer. Det er et uttalt ønske fra ULIM og USEM (det statlige universitetet), at Norlam avholder flere forelesninger rundt disse emnene. Av kapasitetshensyn har vi imidlertid ikke hatt anledning til dette utover i 2009.

Sammenhengende rettsforhandlinger

Forsvarsadvokatene vil være en viktig part i prosessen i likhet med de øvrige profesjonelle partene. Utgangspunktet for pilotprosjektet er at det skal plukkes ut saker hvor Public Defenders' Office skal utføre forsvareroppgavet, men grunnet det frie forsvarervalg ligger det an til at flere forsvarsadvokater må involveres i prosjektet.

Aktiviteter:

- Seks mixed-seminarer (to dager)
- Tre rene advokatseminarer (en dag)
- Et seminar i retorikk for Public Defenders' Office (en dag)
- En forelesning i menneskerettigheter på universitetet
- Lovendringsarbeid tilknyttet advokatloven
- Arbeidsgruppemøter med justisdepartementet og representanter for advokatstanden
- Informasjonsmøter med Public Defenders' Office vedrørende prosjekt sammenhengende rettsforhandlinger
- Forberedelser og oppstart av pilotprosjektet sammenhengende rettsforhandlinger

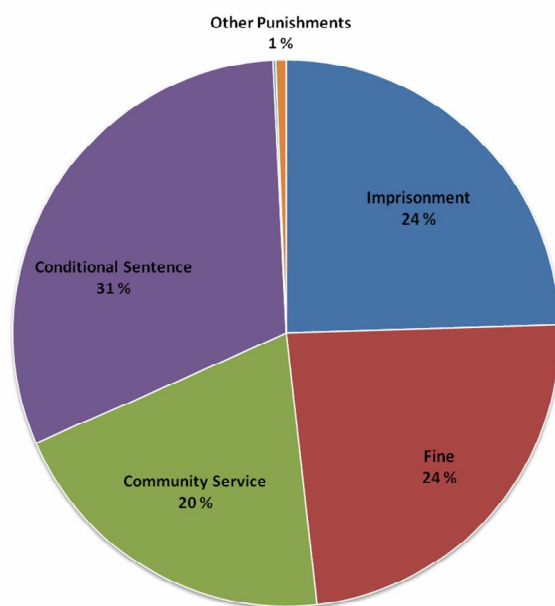

FRIOMSORGEN

Frimsorgen er en ny straffegjennomføringsetat i Moldova. Det første initiativet ble tatt av Institute for Penal Reform i 2003, men det var først i 2006 at etaten ble etablert som en del av departementet for straffegjennomføring under Justisdepartementet.

Etaten består i dag av en sentral ledelse og 49 frimsorgskontor med til sammen 180 ansatte. Loven om frimsorgen ble vedtatt i parlamentet i september 2008.

Types of Punishments in 2009

Straffereaksjoner i 2009

Saksmengden har hatt en jevn økning og cirka 1/3 av alle straffesaker ender med en dom administrert av frimsorgen – betinget dom, samfunnsstraff og administrativ straff. Frimsorgen i Moldova administrerer mer enn halvparten av alle straffereaksjoner og ligger i dag på nivå med Norge når det gjelder antall dommer på samfunnsstraff.

Norlam har vært en viktig bidragsyter til oppbygging og faglig utvikling av frimsorgen i Moldova. Etablering har skjedd i et høyt tempo og det har ført til spesielle utfordringer. Rettssystemet har generelt liten tillit i befolkningen. Reaksjonssystemet er svært strengt og den

ubetingede fengselsstraffen har tradisjonelt vært det eneste straffealternativ. Innføring av alternative straffereaksjoner har derfor blitt møtt med en viss skepsis hos samarbeidspartnere og blant folk flest. Foruten bidrag til å utforme frimsorgsloven, retningslinjene og faglig utvikling av ansatte, har en vesentlig del av vår innsats gått med til å etablere samarbeid og opparbeide tillitt hos domstolene og påtalemyndigheten. Dette har vært en komplisert og arbeidskrevende prosess. Vi mener i dag å kunne hevde at frimsorgen er fullt ut akseptert som en viktig aktør i straffesakskjeden. Den økende bruk av alternative straffereaksjoner er også et bevis i så henseende.

Etter tre år med fokus på oppbygging, lovarbeid, retningslinjer og opplæring av ansatte, går etaten nå inn i en ny fase hvor effektivisering, organisasjon og faglig utvikling blir sentrale oppgaver.

Trainermodellen har vært brukt med stor suksess i frimsorgen. Formålet har vært å lære opp en nasjonal ekspertgruppe som kan utdanne og veilede øvrige ansatte. På den måten sikrer man at frimsorgen får egen kompetanse og ferdigheter på viktige fagområder. Prosjektet med Trainers i frimsorgen startet i april 2008 ble avsluttet september 2009. Seminarrekken gikk over 18 måneder med til sammen 16 samlinger. Hver samling gikk over tre dager hvor man vekslet mellom forelesninger, diskusjoner, rollespill, gruppearbeid og trening på egen fremførelse.

Trainergruppen i Frimsorgen

Etter hver samling fikk deltakerne ansvar for å holde et dags seminar for alle ansatte i sine respektive regioner. Dermed ble teori og kunnskap formidlet ut til hele organisasjonen. I løpet av høsten har trenergruppen fortsatt med opplæring og fagutvikling av ansatte. De har også arrangert flere samarbeidsmøter med domstol og påtalemyndighetene rundt om i landet. Trainermodellen har vært et samarbeid mellom friomsorgen, Institute for Penal Reform og Norlam. Det vil i løpet av våren 2010 bli utgitt en håndbok (manual) hvor all teori, øvelser og erfaringer fra prosjektet blir presentert.

Norlam har i lag med OSSE utarbeidet et lederopplæringsprogram for friomsorgen. Målet har vært å gi opplæring i sentrale prinsipper for god ledelse samt å trene på å ta i bruk ulike ledelsesverktøy. Prosjektet startet i februar 2008 og ble avsluttet i mars 2009.

Ledelsesprogrammet ble delt inn i seks hovedbolker hvor man veksler mellom teori, diskusjon, gruppearbeid og rollespill. Etter hver bolke fikk lederne i oppgave å prøve ut det man har lært i praksis. Dermed fikk man en selvberende læreprosess. Det ble avholdt tre seminarer over to dager i løpet av første kvartal. Opplæringen ble avsluttet med besøk på ulike friomsorgskontor hvor den praktiske implementeringen var hovedtema.

I november 2009 ble det arrangert en internasjonal konferanse for friomsorgen i Moldova. Konferansen var et samarbeid mellom justisdepartementet, IRP og Norlam. Tema for konferansen var utvikling og bruk av alternative straffereaksjoner i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Foruten innledere fra nasjonale myndigheter fikk man høre erfaringer fra Romania, Latvia og Norge. Konferansen fikk stor interesse og over 100 deltagere fra hele justissektoren deltok. I tillegg deltok også flere internasjonale aktører.

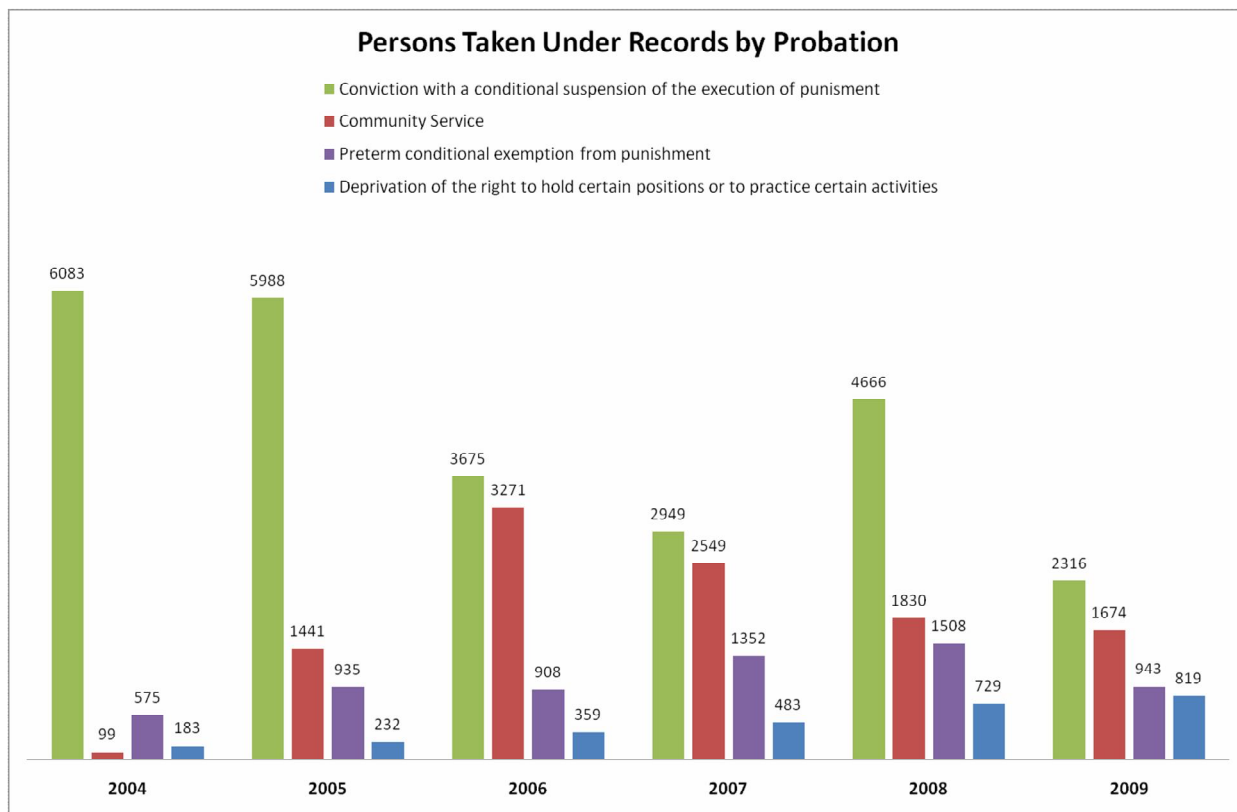
Internasjonal konferanse for Friomsorgen

Formålet med konferansen var å sette søkelyset på friomsorgen sin rolle som en viktig aktør i straffesakskjeden, samt bruk av alternative straffereaksjoner. Konferansen førte til at Justisdepartementet nå har bestemt å øke ressursene til friomsorgen. Man skal samtidig vurdere en omorganisering med tanke på å styrke både det sentrale og de lokale ledd.

Fra venstre til høyre: Willy Giil (Norlam), Igor Dolea (IRP), Iuliana Cărbunaru (Romania), Vladimir Popa (Moldova), Alexandrs Dementjevs (Latvia)

Direktøren for friomsorgen og friomsorgslederen i Norlam gjennomførte i mai en studietur til Latvia og Estland for å se på faglige og administrative rutiner. Resultatet av besøket er at Estland nå vil bistå Moldova med innføring av et elektronisk saksbehandlingsverktøy i friomsorgen. Avtalen ble gjort i desember i et møte mellom justisministeren i Moldova og ambassadøren for Estland. Besøket medførte også at friomsorgen i Latvia vil gi Moldova opplæring i bruk av kognitive program. Første opplæring fant sted i november.

Frimsorgens hovedoppgaver 2004-2009

Utviklingen følger den generelle nedgangen i kriminaliteten

Aktiviteter

I løpet av høsten startet vi arbeidet med å lage utfyllende retningslinjer til frimsorgsloven og forskriftene. Dette vil bli avsluttet våren 2010.

Hensiktsmessige retningslinjer vil sammen med loven og forskriftene være det beste arbeidsredskapet for ansatte til å gjennomføre straffereaksjonene på en måte som ivaretar ens praksis og rettsikkerhet for de domfelte.

I denne prosessen har tverrfagligheten i Norlam teamet kommet til sin rett.

- ✚ Seks seminar for Trainers hver på tre dager. Teori, diskusjon, gruppearbeid, rollespill, plenumsdiskusjon
- ✚ Seks seminar for alle ansatte i frimsorgen
- ✚ Tre seminar for alle ledere i frimsorgen, hvert på to dager
- ✚ Besøk på lokal frimsorgskontor
- ✚ Internasjonal frimsorgskonferanse
- ✚ Studiebesøk – innføring av elektronisk saksbehandlingsverktøy

FENGSEL

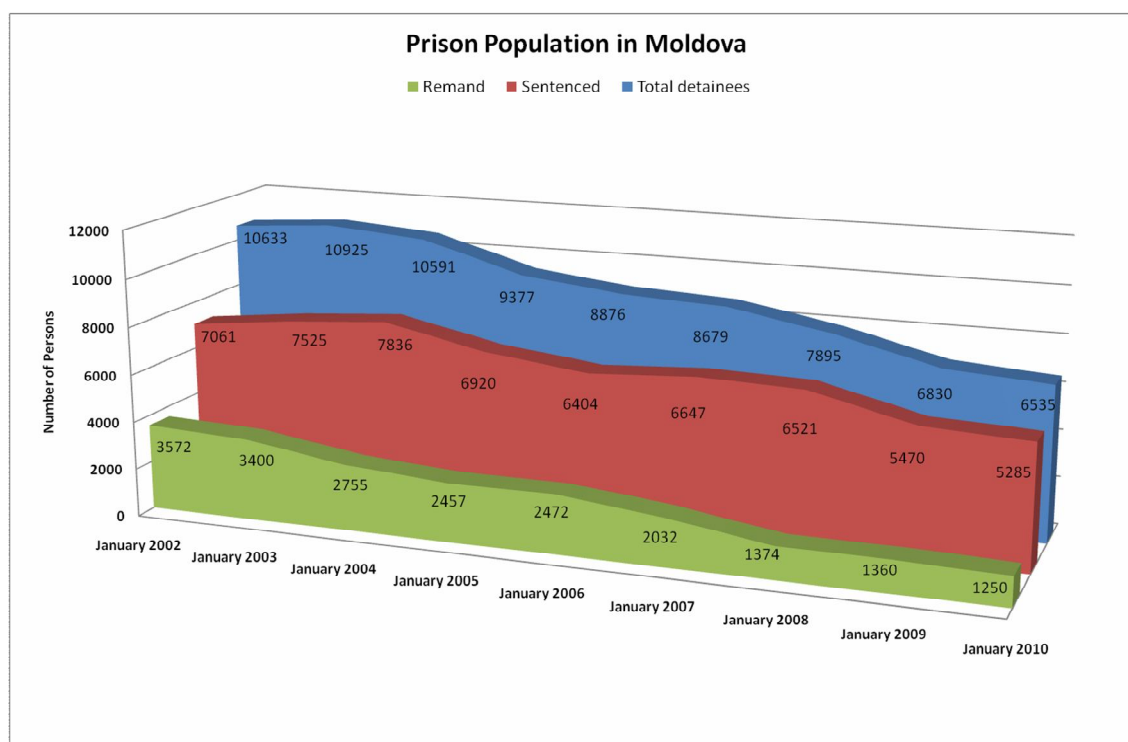
Justisminister Vitalie Pîrlog og alle fengselsdirektørene i Moldova

Norlam har stor troverdighet og tillit i justissektoren generelt og det gjelder også for fengselsetaten og DIP (The Penitentiary Institutions Departement). Vi har gjennom hele året hatt jevnlig møter med toppledelsen i DIP, også General Director Vadim Cojocarui som over lang tid var midlertidig oppnevnt, men som ble fast oppnevnt til General Director høsten 2009.

Toppledelsen er reelt engasjert i forbedring av det moldovske fengselssystemet, og tilnærming til europeisk standard, både bygningsmessig og innholdsmessig. De er også opptatt av at vi skal få det innsyn som vi ønsker i forbindelse med fengselsbesøk og gir oss umiddelbart tillatelse til å besøke det fengsel vi ønsker.

Etter valget i 2009 ble Alexandru Tanase ny justisminister og i møte med han kort tid etter utnevnelsen, gav også han uttrykk for stor tillit til Norlam. Han hadde også et sterkt ønske om forbedring innen fengselssektoren. Han understreket at det var et sterkt ønske om å bygge nytt varetektsfengsel, de hadde tomt, men manglet foreløpig penger.

Moldova har 20 anstalter, den materielle standard er lav. Men når vi ser at den materielle standard i fengslene er lav, er det også viktig å se hen til den generelle boligstandard i Moldova, som fortsatt er det fattigste landet i Europa. Videre er det verdt å legge merke til at det skjer en utvikling og renovering av fengslene. Kvinnefengselet er f.eks. renoveret for internasjonale midler og fremstår som Moldovas mest moderne fengsel.

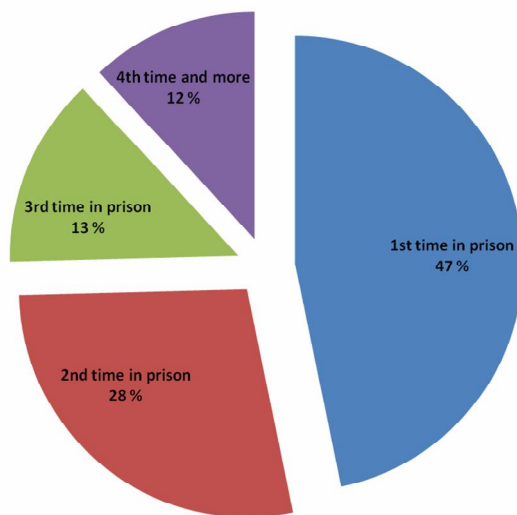

Total antall innsatte fordelt på varetekt og dom

Også i andre fengsel forgår det oppussing, et av fengslene som ble besøkt høsten 2009, hadde pusset opp mottaksavdelingen til absolutt nåtidens standard og var i tillegg i gang med oppussing av besøksrom/besøksleiligheter og noen få kontorer.

Returning to Prison Rate
as of January 2010

Tilbakefallsprosent fordelt etter antall fengselsdommer

For tiden sitter ca 7000 personer i fengsel i Moldova og gjennomsnittlig soningstid er 9,5 år. Vi har tidligere opplyst gjennomsnittlig soningstid til 8,5 år.

Dette foreligger det ikke statistikkføring på i Moldova, så dette er beregninger som er gjort av Norlam. En forklaring på oppgangen kan være at en rekke innsatte med kortere dommer er blitt benådet siste årene. Siden Norlams oppstart i 2007 har det vært en markant nedgang på antall innsatte, første tiden var alle fengsel overfylte.

Det var 10600 innsatte i 2004, noe var redusert til 7400 innsatte i 2008, også de foreløpige tallene for 2009 viser en jevn nedgang. Som et resultat av lovarbeidet juristene i Norlam har jobbet aktivt med, forventes det reduksjon i gjennomsnittlig soningstid.

Alle prosjektene er foreslått og gjennomført ut fra den kunnskap vi har fått ved fengselsbesøk, seminarer og møter med øverste ledelse for etaten og fengselsdirektørene.

Aktiviteter

- ✦ I 2008 ble det iverksatt et stort prosjekt der målet var innføring av straffegjennomføringsplan i alle fengslene i Moldova. Den norske framtidsplanen ble brukt som mal. To store anstalter var pilotfengsel i første fase for utprøving av skjemaet. Ansatte ble kurset i temaet, og ytterligere 4 fengsel innførte straffegjennomføringsplan i 2008. I løpet av 1.kvartal 2009 ble det innført straffegjennomføringsplan i alle fengslene i Moldova. Langsiktig engasjement av Norlam har på dette feltet gitt et tydelig målbart resultat
- ✦ Vi har i samarbeid med Det frie Universitet i Chisinau gjennomført veiledning i "Skriveterapi" – kurs for 24 fengselspsykologer. På kvinnefengselet ble det i etterkant gjennomført flere 6 ukers "skriveterapi"- kurs for innsatte. I andre kvartal ble det foretatt en evaluering, og psykologen i kvinnefengselet mente at prosjektet skulle fortsette da resultatene var gode
- ✦ Gjennom hele 2009 har det vært arrangert seminar der fokuset var sterkest på ledelsesutvikling for alle fengselsdirektørene. Temaet for de to siste samlingene var "Hvordan lage prosjektbeskrivelser", med tanke på å bedre situasjoner i fengslene. Alle deltagere ble delt inn i grupper og det ble utarbeidet et prosjekt som ble fremlagt på det siste seminaret. Vi brukte moldovske forelesere, noe som viste seg å være nyttig. Prosjektene som ble fremlagt favnet alt fra å få strøm og vann til fengslene, samt et behov for å lære opp ansatte i lov og forskrift. Seminaret ble avsluttet med at justisminister Pirlog var til stede ved utdeling av diplomene og han takket Norlam for det faglige bidraget vi har gitt fengselsdirektørene i Moldova

Seminar for assisterende fengselsdirektører

I siste kvartal har også alle assisterende fengselsdirektører gjennomgått seminar, med ledelsesutvikling, kommunikasjon og mediabruk som tema.

- ◆ Det har vært seminar for 25 ”førstebetjenter” med ansvar for sikkerhetspersonell, Formålet var å forstå, håndtere og forebygge konflikter i anstaltene, da konfliktnivået er høyt. Moldovske psykologer foresto undervisningen, inkludert rollespill
- ◆ To dagers seminar for 43 ansatte i fengslene, med personalansvar. Temaene var hvordan velge ut de rette personene til å tjenestegjøre i anstaltene, praksis av eksisterende regelverk og opplæring av ansatte. Håndtere og forebygge konflikter mellom ansatte og innsatte
- ◆ Gjennom hele året har det vært gjennomført fengselsbesøk, Norlams representanter opplever å bli mottatt med stor respekt og tillit. Det oppleves ingen vegring mot å vise oss det vi etterspør
- ◆ Det blir sett på besøksforhold, soningsplaner, praksis av regelverk, innsattes mulighet til å påklage vedtak, bibliotek og tilgang på aviser m.m.
- ◆ Siden høsten 2009 har vi hatt hyppige møter/seminar med fengslenes opplæringscenter. Norlam har ideer om hvordan forbedre utdanningen, men dette er foreløpig ikke endelig

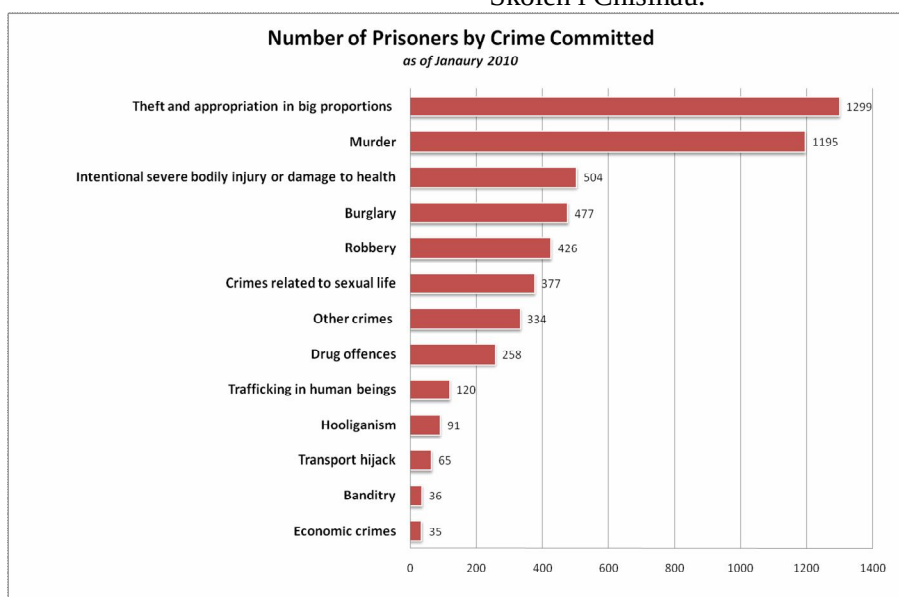
avklart med norske myndigheter, vårt samarbeid med opplæringscenteret vil fortsette i 2010

Det er uten tvil fengselsbetjentene som står for en svært viktig del av fengselsarbeidet og mottatte signaler fra DIP, ledere og fengselsdirektører peker i retning av mangelfull opplæring for fengselsansatte. Leder for fengslenes opplæringscenter, guvernør Aliona Rosca er også svært etterspørrende i en forbedret opplæring av fengselsbetjentene og er også søkende etter utdanningen av norske fengselsbetjenter.

Utenfor Opplæringscenteret for fengselsvesenet
Aliona Rosca, Arvid Senneset, Nadia Burciu

Norlam har bistått en norsk Lions klubb med innkjøp av 5 nye symaskiner til kvinnefengselet, symaskinene brukes av skoleavdelingen i forbindelse med opplæring. Og en har organisert overlevering av leker til mor/barn avdelingen på kvinnefengselet, en gave fra Den Internasjonale Skolen i Chisinau.

Innsatte fordelt etter type kriminalitet

RESULTATER

Norlam sitt bidrag til reformprosessen innen justissektoren har vært betydelig. Reformen innen rettssystemet er i utgangspunktet langvarige og tidkrevende prosesser. Det kan være enkelt å endre en lov, men å implementere den byr på mye større utfordringer.

Alle reformprosesser vi går inn i er basert på nasjonale behov og ønsker og vår oppgave er å bidra til at disse mål kan nås så lenge de er innenfor rammen av MoU'en. Noen ganger kan målene være uklare og vi kan gi råd og veiledning for å justere kursen. I andre tilfeller kan vi sette søkelyset på nye mål og områder hvor vi mener det er behov for endring. Dette samspillet som foregår på høyeste nivå i rettssystemet har allerede gitt positive resultater. Innen enkelte områder kan vi slå fast at endringene er varige.

På veien mot et definert mål er det mange delmål og resultater kan måles. Vi mener at alle seminarer, kunnskapsoverføringen, kompetansehevingen og den kontinuerlige dialogen bidrar sterkt til å øke **forutsetningen** for å nå et ønsket mål.

Den vekselvirkning som finner sted i kunnskapsoverføringen og informasjonsutvekslingen er en viktig og absolutt forutsetning for at vi oppnår våre målsettinger. Gjennom mange av våre aktiviteter får vi informasjon som er av avgjørende betydning for at vi kan sette i verk tiltak som gir varige resultat. Selv om aktivitetene i seg selv er av en karakter som vanskelig gir målbare resultater i reformprosessen (for eksempel deler av seminarvirksomheten), er de helt essensielle i å frembringe informasjon om praksisen i Moldova, som deretter brukes av oss til å

initiere andre tiltak (eksempelvis lovendringer) som gir bærekraftige og målbare resultater.

Vi velger derfor å presentere resultatene i to kategorier:

1. Lovarbeid - resultater som er varige
2. Kompetanseheving - resultater som er forutsener for å nå et ønsket mål

Lovarbeid - resultater som er varige:

- ✚ Innføring av opportunitetsprinsippet for påtalemyndigheten ved lovendring. Etter innføringen i april 2008 – august 2009 har dette spart rettssystemet for ca. 8 000 hovedforhandlinger
- ✚ Endringer i ca. 200 bestemmelser i straffeloven (særlig den spesielle del) som har medført til dels betydelig reduksjon i strafferammene. Ca. 70% av våre forslag er innført i ny lov. Ikrafttreden 24. mai 2009
- ✚ Lovendringene i straffeloven ble gitt tilbakevirkende kraft – ikke bare i forhold til gjerningstidspunkt, men også for idømte, men ikke fullt ut avsonede dommer. Konsekvensen er at høyesterett foretar revisjon av ca. 2 300 saker med en reduksjon i straffen
- ✚ Avgitt høringsuttalelse til ny lovregulering av bestemmelser om utnevning av dommere og disiplinærsanksjoner mot dommere. Flere av våre forslag er tatt inn i lovutkastet som blir behandlet i parlamentet
- ✚ Flere av Norlams forslag til endringer i forbindelse med revidering av lovgivning knyttet til advokater, har blitt tatt inn i utkast til ny lov og oversendt parlamentet.
- ✚ Lov om påtalemyndighetens skjønnsmessige adgang til å utferdige forelegg og unnlate påtale i mindre alvorlige saker (prosjekt påtalemyndighetens opportunitet og kompetanse) trådte i kraft i april 2008 og hadde sommeren 2009 spart Moldova for ca 8000 rettsaker
- ✚ Den moldovske straffeloven, straffeprosessloven og The Administrative Code har blitt oversatt fra rumensk til

engelsk og gjort tilgjengelig for alle internasjonale på Norlams hjemmesider.

- ✚ Soningsplanlegging er innført i alle fengslene
- ✚ 12 trainere i Friomsorgen er ferdig utdannet. Gjennomført fire seminar for trainere. Opplæringsprogrammet besto av totalt 16 samlinger hver på tre dager og ble avsluttet i 2009

Kompetanseheving - resultater som er forutseninger for å nå et ønsket mål:

Tverrfaglig:

- Gjennomført seks mixed seminarer for ca. 130 dommere, påtalejurister og forsvarsadvokater

Påtelemyndigheten:

- Gjennomført fem varetektsseminarer for til sammen ca 75 påtalejurister. Seminaret er godkjent som del av den årlige obligatoriske etterutdanningen for påtalejurister
- Gjennomført fire etikkseminarer for ca 100 påtalejurister. Seminaret er godkjent som en del av den årlige obligatoriske etterutdanningen for påtalejurister

Advokater:

- Gjennomført tre rene advokatseminarer for ca. 45 advokater
- Gjennomført et retorikkseminar for 10 advokater

Domstolene:

- Gjennomført seks varetektsseminarer for landets ca 45 forhørsdommere. Seminaret er godkjent som del av den årlige obligatoriske etterutdanningen for dommere.
- Gjennomført seks seminarer for førsteinstans og ankeinstansdommere

Seminaret er godkjent som del av den årlige obligatoriske etterutdanningen for dommere.

Friomsorgen:

- Gjennomført fire seminarer for alle saksbehandlere i friomsorgen – til sammen 120 ansatte
- Gjennomført tre seminar for alle ledere. Opplæringsprogrammet ble avsluttet i 2009 etter totalt åtte samlinger, hver på tre dager. Til sammen har 82 ledere gjennomført programmet
- Gjennomført internasjonal konferanse.
- Gjennomført studiebesøk til Latvia og Estland

Fengsel

- Gjennomført fire seminar om ledelse for alle fengselsdirektørene
- Gjennomført et tre dagers seminar for 25 assisterende fengselsdirektører
- Prosjektet ”Skriveterapi i fengsel” er implementert i kvinnefengselet. Dette inkluderer opplæring av 24 fengselspsykologer og gjennomføring av 3 kvinnegrupper
- Gjennomført tre 2- dagers seminar for 25 førstebetjenter med ansvar for sikkerhetspersonell i konflikthåndtering.
- Gjennomført et to dagers seminar for 43 ansatte i med personalansvar
- Gjennomført flere fengselsbesøk med plenumsdiskusjon for ansatte

Annet

- Fangepopulasjonen er redusert med 25%. Bruk av alternative straffereaksjoner har økt og er på nivå med Norge og resten av Europa når vi sammenligner med det totale antall straffereaksjoner

SAMARBEIDSPARTNERE

Ministry of Justice of the Republic of Moldova Department of Penitentiary Institutions Probation Service	 Ministerul Justiției al Republicii Moldova
General Prosecutor's Office	
Supreme Court of Justice Superior Council of Magistrates	
Moldovan Bar Association	
Public Defenders	Avocatii Publici
Royal Norwegian Embassy in Bucharest	
OSCE Mission in Moldova	
Swedish International Development Agency	
UNDP	
UNICEF	
Council of Europe	
Institute for Penal Reform	
Amnesty International Moldova	
Free International University of Moldova	
Probation Service of Latvia	
Probation Service of Romania	
ABAROLI	
Soros Foundation Moldova	

2009 I BILDER

Januar - Nadias bryllup

Februar – Jogeirs avskjedslunsj

Mars - Avskjedsfest for Arne Gunnar og Bjorn Gunnar

Besøk av Styrkebrønnen. Departementsråd Morten Ruud, ekspedisjonssjef Karin M. Bugge og seniorrådgiver Toril Juul

April - Demonstrasjoner etter parlamentsvalget

Tur til gamle Orhei. Helle og Ivar har ankommet Moldova

Mai - Grieg konsert arrangert av den norske ambassaden

Tur til Rezina fengsel

Juni Blomstring i Norlamhagen

Baby Andreea

Juli – Hiking for norske og internasjonale

August –Ellens avskjedsmiddag

September – Norlam hagefest

Arvid og Angela Otean, fra ledelsen i fengselsvesenet

Oktober – Besøk av tidligere Norlam-medlemmer

November – Domstolsadministrasjonen i Norge

Desember – Besøk av Ellen og Hilde

Juleavslutning